

КАК ДА СЕ ЗАСТРАХОВАТ КАТАСТРОФИЧНИТЕ РИСКОВЕ

ПРОФ. Д-Р ИК. Н. ХРИСТО ДРАГАНОВ

През последните години по различен повод и на различни нива се обсъжда въпросът за пътищата, чрез които най-безболезнено да се възмездяват вредите, причинени от катастрофичните рискове. Предлагат се различни варианти, но най-често срещаното мнение е да се въведе задължителна застраховка, която да се администрира от специално създаден за нейното провеждане Катастрофичен застрахователен пул (КЗП).

Тъй като има много въпроси, на които все още няма еднозначни отговори, целта на това мое становище е да се даде отговор на един основен въпрос: Възможно ли е катастрофичният риск да се приеме като застраховаем риск?

I

Когато се преценява дали даден риск може да се приеме като застраховаем риск, е необходимо да се изясни неговата същност. Това е наложително, тъй като все още в публикациите, а и в практиката не се разбира същността на катастрофичния риск.

Думата „катастрофа“ произлиза от гръцки език, от глагола „катастрейейн“, който означава връщам, обръщам, катурвам. Или първоначално „катастрофа“ значи връщане или обрат. Впоследствие понятието „катастрофа“ става специално понятие за повратна точка на действието в класическата гръцка трагедия.

В най-ранни времена понятието „катастрофа“ се появява като подчиняване или заробване. Така например Херодот използва думата „катастрофа“ при описанието как йонийският остров Хиос е бил заробен и разрушен.

В сродно значение думата „катастрофа“ се появява и в гръцкия Нов завет. В по-широк смисъл тази дума не означава само обрат и разрушение, а и изход, край и смърт, т.е. няма обрат без болка. Така например Софокъл кара Едип да размишлява върху катастрофата на живота, което в немски превод означава „целта на живота“.

Във френския и английския език думата „катастрофа“ не се приема в нейния библейски смисъл на разрушение и унищожение, а като литературен терминус техникус на драма. При класическата френска трагедия от XVI в. се срещат изразите: „краят и обратът на комедията наблюдава“ или „краят на пиесата е твърде кървав“.

В произведенията на У. Шекспир катастрофа е събитие, което се явява като край на една драма.

В началото на XIX в. думата „катастрофа“ се разпространява и в Германия, но също като литературно понятие. Приема се, че думата „катастрофа“ е използвана за първи път през 1605 г. като поврат в нещо или като поврат на действието на драма, или като злополука, нещастен случай и пр.

Или от езиково-исторически произход и употреба на думата „катастрофа“ не може да се даде някаква всеобща дефиниция, тъй като понятието е ориентирано като променливо и субективно. Ето защо всеки път трябва да се задава въпросът: За кого дадено събитие е катас-

трофа?

Една обобщаваща дефиниция се свежда до поврат при настъпване на едно събитие, което засяга определени лица, т.е. засяга или застрашава тяхното съществуване.

В застраховането думата „катастрофа“ навлиза сравнително късно. Алфред Манес употребява думата „катастрофа“ само като словосъчетание, но не прави опит да я дефинира. В замяна на това думата „катастрофа“ в по-новата застрахователна теория играе известна роля, като се правят опити за нейното дефиниране.

Обикновено понятието „катастрофа“ от гледна точка на застраховането се свързва с понятието „катастрофичен риск“. За катастрофичен риск се смята всеки риск, при настъпване на който се засягат голям брой застраховани обекти или лица, изложени едновременно на опасност. Катастрофичният риск се различава от „големия“ риск, нещо, което не се прави в специалната литература и много често се пренебрегва от застрахователната практика. За „голям“ риск се приема всеки риск, който значително надвишава нормалния размер на постъпващите в дадена застрахована съвкупност обекти; „големият“ риск представлява една единична загуба; тя се отнася за един „единичен риск“, за едно лице или едно обединено множество от лица.

Или трябва да се прави разлика между „катастрофичен риск“ и „голям риск“. „Големият“ риск се дефинира относително, във връзка със съответното технологическо и правно развитие, с положението на застрахователния пазар, с капацитета на застрахователното дружество и пр. Това е и причината „големият“ риск по принцип и по право да се счита като застраховаем риск, т.е. обективно ограничим, калкулируем. Тъй като той е свързан с максимално очакваната загуба, това може да доведе до финансови затруднения.

И така, кои рискове се смятат за катастрофични? За такива най-често се считат земетресението и наводненията. Към тях се причислява и рискът „свличане и/или срутване на земни пластове“. Последният е пряко свързан с риска „земетресение“ и риска „наводнение“ и едва ли е необходимо да се отдели като самостоятелен. Освен това този риск има ограничено влияние само в някои райони на страната. Следователно първият въпрос се

свежда до: Трябва ли този риск да бъде третиран като самостоятелен? От правилния отговор до голяма степен зависи изчисляването на застрахователно-техническите величини, необходими за пресмятане на застрахователната премия.

II

Друг въпрос, който трябва да бъде решен, е свързан с рисковете, които могат да бъдат включени в отговорност на застрахователя.

За целта всички рискове, включени в понятието „катастрофичен риск“, трябва да се идентифицират (някои от тях /земетресение и наводнение/ са напълно идентифицирани). Това е предпоставка за правилната им оценка. Само когато се идентифицира рискът и катастрофичното събитие се моделира, тогава може да се мисли как да се застрахова и пре-застрахова.

Моделирането на катастрофичния риск струва пари. Това е и причината Световната банка да предоставя пари за тази цел.

За правилната оценка на катастрофичния риск трябва да се спази определена последователност.

Първо, рисковете трябва да бъдат идентифицирани, категоризирани и окачествени, след което да набележат мерки, т.е. рискът да започне да се „управлява“ по най-адекватния начин.

Второ, да се определи степента на риска, на вида на оперативния и ликвидния риск и да се изчисли необходимият капитал за неговото покритие.

Трето, правилно да се изчисли необходимият размер на резервите, които ще бъдат достатъчни за изплащане на възникналите вреди.

Четвърто, при оценката на катастрофичния риск и негативните последици не трябва да се забравя, че към изчислената нето премия трябва да се включи и една надбавка, която да се определи чрез оценката на риска от експерти (чрез експертна оценка). При това задължително следва да се отчита цикличността на даденото катастрофично събитие.

Вярно е, че оценката на катастрофичните рискове е сложна, но не и непреодолима. Това зависи от актюерските пресмятания, които трябва да отчетат всички рискови обстоятелства, които характеризират дадения риск.

И в тази връзка трудно ми е да приема становището на някои автори, че когато се

работи със „зверове“ като земетресенията и наводненията, това са „сметки без кръчмар“.

III

На базата на направените оценки остава открит въпросът за рисковете и обектите, които могат да се включат в отговорност на застрахователя.

За България това са рискът „земетресение“ и рискът „наводнение“. Другите катастрофични рискове като буря, ураган, циклон и др. не са присъщи за нашата страна. Може би единствен катастрофичен риск, който има значение за България, това са големите горски пожари. Но тъй като настъпването на катастрофичните рискове се разделят на настъпващи поради въздействието на природни сили и поради човешки действия, рискът „големи горски пожари“ не следва да бъде причислен към рисковете, за които евентуално ще се поемат отговорности. Или в отговорност КЗП следва да се включат само рискът „земетресение“ и рискът „наводнение“.

При изясняване отговорност се налага и конкретизиране и на обектите, за които ще се поема отговорност. Много често в отговорност се включват само сградите. Другото имущество остава извън тази отговорност. Може би това е нормално. За него, при желание, може да се сключи доброволна застраховка.

Когато се конкретизира обхватът на застраховката, наложително е да се разпределят сградите според тяхната конструкция. В миналото, а и сега при доброволното застраховане срещу пожар и други стихийни бедствия сградите се разделят на масивни, полумасивни и паянтови. Най-голям е броят на полумасивните сгради (това са почти половината от сградите в селата). Или при изграждането на застрахователната тарифа това задължително трябва да се вземе под внимание. Не е редно тарифната ставка да бъде еднаква за всички сгради „ан блок“ - например 1% от фиксираната застрахователна сума. Тази уравниловка е в ущърб на масивните сгради и апартаменти в градовете, при които загуби могат да се причинят само ако настъпи земетресение, но не и наводнение. И тук възниква още един много важен въпрос, който трябва да се реши, а той е: Щом част от населението е изложено само на един риск - земетресение, каква трябва да бъде тарифната ставка? Очевидно е, че не е все едно дали ще се включи в застраховката сграда, която е в близост до коритото на реката, или апартамент в блок. Но остава открит и въпросът за влиянието на земетресението върху едноетажни и двуетажните сгради. Знае се, че полумасивните и паянтовите сгради не са изложени еднакво на риска „земетресение“, както това е при масив-

ните сгради.

IV

В пряка връзка с отговорността е и начинът за определяне на застрахователната сума. В такива случаи тя е във фиксиран размер. Дали ще бъде еднаква за различните видове сгради и за различните населени места (село и град) също трябва да се прецени.

Ако се приеме плащането на застрахователната премия да става по т.нар. „застраховане срещу първи риск“¹, трябва да се детализират застрахователните суми. Не може застрахователната премия да бъде еднаква по размер за сграда, която струва 5000 лв., и апартамент, който струва 100 000 лв. Ако се приеме размерът на застрахователната сума за масивните сгради - 40 000 лв., а за другите видове сгради - 20 000 лв., облагодетелствани ще бъдат притежателите на сгради, чиято стойност е 20 000 лв., тъй като загуби до 20 000 лв. ще се плащат в пълен размер. Когато се прилага „застраховането срещу първи риск“, застрахователната премия за по-ниските застрахователни суми е по-голяма. Ето още един въпрос, който има пряко отношение с финансовото изграждане на застраховката.

Заслужава да се реши по целесъобразно и начинът за събирането на премиите. В условията на застрахователен монопол и прилагането на задължително застраховане, това са отделите „Местни данъци и такси“. При единен демонополизиран застрахователен пазар един такъв начин не е за препоръчване. Ще излезе така, че застраховането е един допълнителен данък.

И може би последният, но най-важният по значение е въпросът за формата на застраховане - дали застраховката да бъде задължителна или доброволна. При обсъждането на въпроса винаги се говори за задължително застраховане на сградите срещу катастрофичните рискове. В световната практика задължителните застраховки се свързват само със застраховане на отговорности, „Гражданска отговорност“.

И така, остава открит въпросът: Как да се покриват вредите, които се причиняват от катастрофичните рискове?

Отговорът е лесен и труден. Но аз бих приел изграждане на Катастрофичен застрахователен пул. При неговото създаване може да се приеме практиката, която е в Румъния и Турция. Но нека не забравяме, че в Румъния все още няма основан такъв пул; той е все още в проект. В Турция има организиран Катастрофичен застрахователен пул и това е извършено на няколко етапа. Има и Закон за задължително застраховане, но все още няма подзаконова нормативна уредба, която да го приложи в практиката.

¹ При него всички загуби до размера на застрахователната сума се изплащат в пълен размер. Ако загубата е по-голяма от размера на застрахователната сума, обезщетение за горницата не се изплаща.